

CAP A LA IGUALTAT DES DEL LLENGUATGE

Guia per a un ús no sexista del llenguatge

El llenguatge és allò més tradicional que les persones ens transmetem de generació en generació. "Tradició" vol dir acció de lliurar, d'entregar. En aquest sentit el llenguatge és transportat d'una generació a una altra i, aquest, com és natural, ve carregat de costums, vivències, fórmules lingüístiques, etc. que semblen inamovibles, "tradicionals", fins que s'inicia una nova tradició.

Que els fils de les cultures dominants actuals els han moguts els hòmens (el gènere masculí) és evident; així ens ho han transmés les tradicions lingüístiques en què, per exemple, l'omnipresència del gènere masculí com a genèric, o tantes altres fórmules lingüístiques sexuades (masculinament) han omés sempre la presència femenina.

Les tradicions naixen en algun moment i llur transmissió és perpetuada en les cultures fins que ocorre algun canvi que les fa trontollar. Tantes n'hem vist que han perdut l'equilibri!

El llenguatge, eina bàsica de la humanitat, instrument per a la transmissió de sentiments, idees, pensaments; vehicle per a la percepció del món que ens envolta, cal que adopte formes noves perquè instaure una tradició no sexista del llenguatge. Aquesta ha d'anar adquirint la consideració de "normal" en el si de les comunitats lingüístiques i, això, només s'aconseguirà amb l'ús.

Entre els detractors d'aquest ús intencionat del mecanismes que té el llenguatge per a no discriminar la dona en els seus discursos hi ha qui argumenta que algunes fórmules lingüístiques proposades per a tal finalitat es fan farragoses i entorpeixen un llenguatge fluid: una minúcia per a tan bell i necessari propòsit.

Tots els organismes administratius i legislatius que ens envolten i dirigeixen la nostra societat (la UNESCO, el Parlament Europeu, el Parlament Espanyol, el Govern de la Generalitat Valenciana, i altres de més locals) han

dictat resolucions, recomanacions, lleis, ordres ministerials, etc., en què es parla i recomana l'eliminació del llenguatge sexista; així, en "l'Informe sobre el llenguatge no sexista al Parlament Europeu" del 13 de febrer de 2008, es diu que:

"La utilització d'un llenguatge no sexista és més que un assumpte de correcció política. El llenguatge influeix poderosament en les actituds, el comportament i les percepcions. El Parlament Europeu, com a institució, recolza plenament el principi d'igualtat de gènere i el llenguatge que utilitza ha de reflectir aquest fet".

La Universitat de València també se suma a aquestes iniciatives i ofereix aquesta informació perquè ajude a consolidar aquesta tradició lingüística en la comunitat educativa; i, especialment, entre els jòvens que són el futur i els garants de la consolidació de l'ús d'un llenguatge no sexista en la societat en general.

ORIENTACIONS PER A UN ÚS NO SEXISTA DEL LLENGUATGE

Els hàbits lingüístics viuen tan còmodament instal·lats en el nostre cervell que, en ser sol·licitats per a un ús immediat, ixen lliures i inconscients, el que es necessita dir es diu així. És per això que, en nombroses ocasions, ni tan sols ens adonem que, amb un determinat ús lingüístic, estem obviant part de la humanitat: les dones.

Quan els acadèmics de la llengua adverteixen d'algun ús lingüístic incorrecte, les consciències lingüístiques individuals inquietes es posen a l'aguait, tracten d'acomodar al cervell el consell dels lingüistes i, lògicament, el posen en pràctica.

El cas que ens ocupa té un doble vessant que cal aclarir. D'una banda ací no es parlarà d'incorreccions lingüístiques. Gramaticalment no és "incorrecte" ometre les dones; socialment, però, és absolutament aconsellable no fer-ho. D'altra banda, la gramàtica, tot i que el seu gènere és femení, és asexual, però els qui la van fer no. Eren hòmens. Aquests, sense mala fe, però amb una nul·la consciència, crearen determinats usos lingüístics en què la dona restava al marge. Ja ho deia el poeta: "jo sóc Abn Amar, si el meu segle em posterga no és estrany, les notes importants del llibre s'escriuen als marges".

És hora de traure aquestes notes (usos lingüístics discriminatoris) dels marges perquè ocupen un lloc central a la pàgina.

CAL ANAR AMB COMPTE

- **Ús i abús del gènere masculí com a genèric**

L'ús del gènere masculí té un doble vessant; d'una banda el que li és propi en què marca específicament el gènere a què fa referència. D'altra banda hi ha l'ús del masculí com a genèric, és a dir, inclou els dos gèneres i, lògicament, el femení resta ocult. En nombroses ocasions aquest ús genera confusions i ambigüitats. Cal, doncs, recórrer a solucions lingüístiques que ens estalvien aquest ús.

Els professors faran una exposició oral a classe
El professorat farà una exposició oral a classe

- **Asimetria en el tractament**

Per tal de contribuir a un ús igualitari del llenguatge convé tractar d'una manera simètrica ambdós sexes. Aquesta asimetria pot produir una relació de dependència de la dona respecte de l'home o, simplement que s'obvie la dona.

L'interessat / Sr. / En, N'
La persona interessada / Sr./Sra. / En,Na, N'

- **Anteposició del masculí en l'ordre de presentació**

Quan es presenta una dualitat masculí/femení, és molt usual anteposar el masculí al femení sense cap justificació gramatical ni social; per tant caldrà, en tot cas, alternar els gèneres en tot el document.

Xiquetes i xiquets, pares, mares i professorat assistiren a la festa

- **El salt semàntic**

Aquest fenomen es produeix quan, en un mateix discurs, s'usa el masculí amb aparença de genèric i més endavant s'adverteix que no havia estat així perquè apareix una marca específica de sexe.

<i>Els nòmades recullen el campament i les dones tenen compte del ramat.</i>
<i>En les tribus nòmades, mentre els hòmens recullen el campament i les dones tenen compte del ramat.</i>

- **Denominació sexuada**

Es produeix aquest fenomen quan els hòmens són referits per la seua professió, càrrec, nacionalitat, etc., i de la dona se'n destaca el sexe o la relació que la lliga amb l'home.

<i>L'empresa automobilística ha despatxat tres dones i dos xapistes</i>
<i>L'empresa automobilística ha despatxat tres enginyeres i dos xapistes</i>

- **Duals aparents i mots semànticament ocupats**

Cal parar especial atenció als termes "aparentment" duals perquè aquests canvien de significat quan es refereixen a un sexe o a un altre. De fet ocorre que algunes paraules femenines ja tenen un significat, generalment pejoratiu. En el cas del mots "semànticament ocupats" es refereix generalment a oficis, la forma femenina dels quals ja indica una adjectivació (mecànica, crítica, tècnica...)

<i>El secretari (es refereix a un alt càrrec)</i>	<i>La secretària (funcions administratives)</i>
<i>Home públic</i>	<i>dona pública</i>

- **Aposicions redundants**

Aquest fet ocorre quan s'usa el substantiu genèric "dona" acompanyant, matisant o especificant la condició sexuada d'una altra qualitat ja referida i no cal, per tant, tal redundància.

<i>L'acte fou seguit per les dones artistes</i>	<i>L'acte fou seguit per les artistes</i>
---	---

PROPOSTES PER A UN ÚS NO SEXISTA DEL LLENGUATGE

- **Ús de termes genèrics, col·lectius, abstractes i perífrasis**

a) Es pot substituir el masculí suposadament genèric per un substantiu autènticament genèric que representen, per tant, dones i hòmens: persona, personal, equip, col·lectiu, públic, poble, població, etc.

Tots els afectats van rebre una indemnització

Les persones afectades van rebre una indemnització

Cal anar en compte amb els falsos genèrics com ara "home" per a referir-se a tota la humanitat; aquesta expressió caldrà substituir-la per altres expressions no excloents del gènere femení com "les persones", "la gent", "els éssers humans", "la humanitat".

b) Els substantius col·lectius també poden exercir aquesta funció: professorat, veïnat, clientela, ciutadania, electorat, voluntariat, etc.

La universitat posarà a disposició dels voluntaris el servei wifi

La universitat posarà a disposició del voluntariat el servei wifi

c) Els substantius abstractes es poden utilitzar per a al·ludir a la professió, l'ofici, la titulació, etc.: direcció, presidència, alcaldia, inspecció...

L'ajuntament d'un poble té com a cap visible l'alcalde

L'ajuntament d'un poble té com a cap visible l'alcaldia.

d) Quan no es dispose de genèrics, col·lectius o abstractes es podrà optar per l'ús de perífrasis:

<i>els metges</i>	<i>les persones que exerceixen la medicina</i>
<i>els espanyols</i>	<i>la població espanyola</i>
<i>els demandats</i>	<i>la part demandada</i>
<i>els valencians</i>	<i>el poble valencià</i>

e) També es pot substituir el masculí genèric per una metonímia com el càrrec, l'activitat, la professió, el lloc, etc.

<i>Els catalans votaran el dia 8</i>	<i>Catalunya votarà el dia 8</i>
<i>Els redactors signaren l'article</i>	<i>La redacció signà l'article</i>
<i>els candidats a la presidència...</i>	<i>Les candidatures a la presidència...</i>

f) Ús de l'imperatiu:

El candidat ha d'enviar el seu currículum a l'empresa

Envieu el vostre currículum a l'empresa

g) Ús d'estructures impersonals

El jutge dictarà sentència

Es dictarà sentència judicial

Cal que l'usuari preme atenció

Cal parar atenció

- **Ús de fórmules de desdoblament i barres**

Tant el desdoblament com l'ús de les barres són un bon recurs per a visibilitzar els dos gèneres; amb tot caldrà utilitzar aquest recurs quan no hi haja una altra alternativa perquè es carrega el discurs, dificulta la lectura i, òbviament, no ho farem quan el text estiga escrit per a ser llegit.

El desdoblament l'utilitzarem quan es faça referència a un grup integrat per dones i hòmens, en qualsevol cas sempre serà convenient alternar l'ordre de presentació per a no donar prioritat a cap gènere.

Es necessita locutor o locutora per a Ràdio 6

Les xiquetes i els xiquets començaran les classes dilluns que ve

L'ús de les barres és recomanat especialment en els documents en què hi haja problemes d'espai i, com ja s'ha dit abans, no hi haja cap altre recurs. De fet, institucions com el Parlament Europeu recomana l'estalvi de l'ús dels dobles mitjançant barres del tipus: el/la usuari/ària

En/Na/N'

Nom i cognoms

En algun cas convé, fins i tot l'ús d'apocopes explicatives per tal d'aclarir que el masculí genèric ha estat usat per als dos gèneres:

Els afectats sol·licitaran ajudes al govern

Els afectats, hòmens i dones, sol·licitaran ajudes al govern

- **Feminitzar termes**

La incorporació progressiva de la dona al món laboral i, a més, ocupant llocs de treball que tradicionalment havien estat d'hòmens, ha conduït la

comunitat lingüística a generar formes femenines que no existien per tal d'acomodar-se a la nova situació.

El nostre sistema lingüístic disposa de procediments i terminologia adequada per a afrontar la necessitat d'utilitzar el gènere masculí o femení segons el sexe de la persona que exercisca la professió, càrrec, etc.

Tradicionalment sabem si una paraula té flexió de gènere si és susceptible d'admetre articles masculins o femenins (el, un / la, una); amb tot, les desinències que marquen el gènere no són sempre les mateixes i, de vegades apareixen en un gènere i no en l'altre. Vegem, doncs, quines són les formes més senzilles de feminitzar els termes masculins.

Caldrà aplicar el que la normativa lingüística diu respecte de la formació del femení:

- a) Usar la terminació -a per als mots masculins acabats en consonant o en -e:

productor / productora

obrer / obrera

mestre / mestra

- b) En alguns casos cal usar el sufix -essa (oficis, càrrecs, títols nobiliaris)

alcalde / alcaldessa

abat / abadessa

jutge / jutgessa

(alerta, però, amb *princesa i marquesa*)

- c) En el cas dels mots invariables caldrà anteposar l'article per a indicar la marca de gènere:

un auxiliar / una auxiliar

el guàrdia / la guàrdia

el cap / la cap

el fiscal / la fiscal

- **Ús de construccions no sexistes**

L'ús de determinants i pronoms amb marques de gènere ens obliga a emprar substantius de gènere masculí o femení. L'alternativa és substituir-los per altres, sense marca de gènere, fent ús de diferents procediments:

a) Ometre el determinant davant de substantius amb forma única:

Els funcionaris i contractats assistiren a l'assemblea

Funcionariat i personal contractat assistiren a l'assemblea

Els professionals de la cuina experimental faran un congrés

Professionals de la cuina experimental faran un congrés

b) Substituir els determinants per altres sense marca de gènere

Els sol·licitants hauran d'emplenar un imprés

Cada sol·licitant haurà d'emplenar un imprés

c) Recórrer a pronoms sense marca de gènere:

Els que s'inscriuen a la cursa duran un dorsal

Qui s'inscriga a la cursa durà un dorsal

d) Eludir el subjecte utilitzant diverses estructures que per a res canvien el sentit de la frase:

Els participants hauran de recollir el dorsal per a la prova

**Cal recollir el dorsal per a la prova (formes impersonals)*

**s'ha de recollir el dorsal per a la prova (formes amb "se")*

**Recolliu el dorsal per a la prova (verbs conjugats)*

• **Simetria en el tractament**

Per a un ús més igualitari del llenguatge, convé tractar d'una manera simètrica ambdós gèneres. Caldrà, per tant:

a) Fer un ús adequat de les fórmules de tractament i cortesia: és usual que en els documents generats per l'administració (que han de complimentar tant hòmens com dones) apareguen només les formes masculines. Cal, doncs, evitar aquest ús.

*L'interessat / l'interessat/la interessada
la persona interessada*

Sr. / Sr. / Sra.

Cal anar en compte amb la paraula "*senyoreta*". El seu ús marcaria una asimetria perquè indica l'estat civil de la dona, mentre que el masculí "*senyoret*" no indica això.

b) Quan s'usen desdoblaments caldrà alternar l'ordre masculí o femení.

*Professores i professors contractats
Treballadors i treballadores en vaga*

c) El tractament haurà de ser homogeni en tot el text.

Si s'opta per l'ús de barres i desdoblaments caldrà usar-los al llarg de tot el document. Cal recordar que en valencià s'ha de repetir des de l'última grafia que canvia: funcionari/-ària (i no funcionari/a).

- **Altres alternatives a l'ús del masculí genèric.**

a) Substituir *article + que* per la forma *qui* o el *genèric de persona*

Els qui no arriben puntuals es quedaran fora

Qui no arribe puntual es quedarà fora

Les persones que no arriben puntuals es quedaran fora

b) Cal evitar l'ús dels indefinits un/uns, algun/alguns, tot/tots...

Alguns van optar per matricular-se a Castelló

Algunes persones van optar per matricular-se a Castelló

Tots els assistents van eixir precipitadament

Totes les persones assistents van eixir precipitadament

RECOMANACIONS GENERALS

- Si es coneix el sexe de la persona que ocupa un càrrec, lloc de treball, professió, oficis, etc. Caldrà usar el masculí o femení depenent de la persona que l'ocupe.
- Si no es coneix caldrà buscar alternatives ja exposades: ús de termes col·lectius, abstractes o genèrics, perífrasis, desdoblaments...
- En recomanacions i ordres cal usar estructures impersonals, o conjugades però que eludisquen el subjecte.
- En les retolacions cal seguir el mateix consell del primer punt, és a dir, l'ús del masculí o del femení si coneixem la persona que exerceix el càrrec o l'ús de genèrics, barres o desdoblaments si es desconeix.
- En les ofertes de treball, concursos, oposicions, etc. cal visibilitzar expressament els dos sexes amb l'ús de desdoblaments, barres o genèrics.
- Matisar les informacions que es publiquen per sexes ja que així es denoten les diferents incidències que hi ha entre hòmens i dones.
- En el món audiovisual i, més concretament, en publicitat, a més d'usar un llenguatge no sexista caldrà fer ús d'imatges que afavorisquen la igualtat i la pluralitat.

VOCABULARI

per a afavorir un ús igualitari del llenguatge

Acció positiva:

consisteix en l'establiment de mesures temporals que, permeten de mentalitzar les persones o corregir aquelles situacions que són el resultat de pràctiques o de sistemes socials discriminatoris. De les actituds, comportaments i estructures fonamentades sobre la idea d'un repartiment tradicional dels papers entre les dones i hòmens en la societat es deriven efectes perjudicials per a les dones que les accions positives busquen d'eliminar o compensar.

Androcentrisme:

concedir privilegi al punt de vista de l'home. És una forma específica de sexisme.

Coeducació:

Correlació entre gènere i sexe. Parlem de correlació quan hom troba parells de veus que presenten una arrel comuna i una coda. Els noms de gènere implícits vénen a engrossir aquest cas quan prenen article o s'acompanyen de gènere explícit. En aquest grup de paraules, la veu femenina designa sempre dona i la veu masculina pot designar baró o persona. Els lingüistes expliquen aquest comportament tot dient que, en l'oposició masculí-femení, el femení és el terme marcat i el masculí el no marcat.

Discriminació directa oberta:

Tractament diferenciat i pejoratiu per raó de sexe, la causa del qual apareix de forma expressa.

Discriminació directa oculta:

Tractament diferenciat, la causa real del qual és el sexe, però s'amaga sota denominacions o institucions en les quals la transcendència és secundària o no és en absolut evident.

Discriminació ocupacional:

Consisteix en el tracte desigual que es dona a hòmens i dones en raó del sexe per accedir a un lloc de treball o per a desenvolupar una determinada activitat, tot considerant de forma desigual un treball d'igual valor.

Discriminació salarial:

És aquella que es produeix quan, tot i desenvolupant un treball d'igual valor, els salaris o ingressos mitjans de les dones són inferiors als dels barons.

Estereotip:

Conjunt d'idees que un grup o una societat obté a partir de les normes o els patrons culturals prèviament establerts.

Feminisme:

Moviment que es preocupa per la condició de la dona en la societat i intenta canviar la situació.

La regla de la inversió:

Serveix per aprendre a detectar el sexisme, i pot aplicar-se a qualsevol situació social, text, imatge, etc. Consisteix a canviar dona per home, muller per marit, filla per fill, professora per professor... i viceversa, i veure què succeeix. Si després de la inversió queda tot igual es pot assegurar que no hi ha sexisme, si sembla quelcom estrany, si que n'hi ha. La regla de la inversió ens permet descobrir tant el sexisme lingüístic com el social.

Masclisme:

Actitud que mantenen certes societats, que consisteix a atribuir als hòmens una superioritat de valors en tots els camps sobre les dones.

Principi d'igualtat:

És un dels principis bàsics informadors del text constitucional. En virtut d'aquest, els poders públics queden encarregats de promoure les condicions adients perquè els individus i els grups gaudesquen d'autèntica llibertat i igualtat, tot remoyent els obstacles que dificulten la participació dels ciutadans en la vida econòmica, política, social i cultural. En aquest sentit, el principi esmentat, actua com a límit dels poders públics, els quals

estan obligats a procedir de forma que a fets iguals, aplicaran conseqüències jurídiques iguals.

Quota femenina:

Percentatge que s'estableix com a fórmula de garantia en la representació de dones a causa d'una situació de desigualtat explícita entre sexes.

Relació entre gènere i sexe:

Quan hom investiga la relació existent entre els gènere dels noms apel·latius i el sexe de la persona a la qual fan al·lusió, es descobreix que, a les llengües romàniques, cal distingir tres casos:

- Identitat entre gènere i sexe
- Independència entre gènere i sexe.
- Correlació entre gènere i sexe.

Rol:

Actituds que hom adopta sociològicament i que determinen una pauta de conducta relativa al paper que assumeix davant la vida.

Segmentació ocupacional:

És la distribució per ocupacions desfavorable per a les dones, les quals es troben concentrades en un nombre d'ocupacions relativament menut. La participació en els llocs de treball millor pagats és molt inferior a la dels barons.

Sexisme:

Conjunt d'actituds que es caracteritza pel menyspreu o desvaloració de tot el que fan les dones.

Transversalitat:

Forma d'actuació que consisteix a integrar l'òptica "gènere" en tot tipus de política socioeconòmica amb l'objectiu d'evitar que aquest punt de vista continue sent quelcom marginat o adjacent.

Treball feminitzat:

Tipificació, en raó del sexe, de forma desigual i amb desigual valor, dels llocs de treball ocupats majoritàriament per dones.

Vocables androcèntrics:

Encara que el temps i l'ús han esborrat la seua trajectòria i avui poden emprar-se sense incórrer en sexisme, és curiós observar com alguns vocables mostren el seu origen androcèntric. Una societat igualitària no presentaria aquestes singladures de la llengua.

Vocables ocupats:

De vegades un vocable que hom desitja emprar en un cert sentit no denigrant, presenta l'inconvenient d'aparéixer ja ocupat amb un altre significat en general denigrant o menyspreador per a la dona.

BIBLIOGRAFIA

- (1995) La representación del femenino y el masculino en el lenguaje. NOMBRA, Instituto andaluz de la mujer. Sevilla.
- (2009) Igualtat, llenguatge i administració: propostes per a un ús no sexista del llenguatge. Conselleria de Benestar Social, Generalitat Valenciana.
- (2008) Informe sobre el lenguaje no sexista en el Parlamento Europeo. Grupo de alto nivel sobre Igualdad de Género y Diversidad.
- (2008) Cuida tu lenguaje, lo dice todo. Consejería de Presidencia, Justicia e Igualdad. Gobierno del Principado de Asturias. Instituto Asturiano de la mujer.
- (2006) Guia de llenguatge no sexista per a treballar la responsabilitat social en l'àmbit de les PIMES. Projecte RESSORT. SURT (Associació de Dones per a la Inserció Laboral).
- (2007) Propuestas para un uso no sexista del lenguaje administrativo. Ayuntamiento de Granada.
- (2003) Manual de buenas prácticas: lenguaje administrativo con perspectiva de género. Ayuntamiento de Avilés.
- (2002) Manual de lenguaje administrativo no sexista. Ayuntamiento de Málaga.
- CANDELA, Glòria i MARTÍNEZ, M. Carmen (1997): Vocabulari. Secretaria de la dona. CC.OO. i Generalitat Valenciana. València.
- LLEDÓ CUNILL, Eulàlia (2005): Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua. Generalitat de Catalunya.
- MEANA SUÁREZ, Teresa (2007): Manual de llenguatge no sexista. Ajuntament de Quart de Poblet (València).
- MENÉNDEZ MENÉNDEZ, M. Isabel (2006): Lenguaje administrativo no sexista. Instituto Andaluz de la Mujer. Sevilla.